

Lettervorm in de

Sinds de uitvinding van de ontluikende geletterdheid worden de kinderen op steeds jongere leeftijd geconfronteerd met het verschijnsel 'letter'. Ze worden niet alleen geacht ze na een tijdje te kunnen lezen, maar ook te schrijven. Dat is echter helemaal niet zo vanzelfsprekend: lezen en schrijven zijn twee totaal verschillende processen en ook de lettervorm speelt daarin een belangrijke rol.

door Ben Hamerling

In de meeste boekjes en 'lettersituaties' is de rechte en ronde blokletter toonaangevend. Het is de 'bolletje-stokje'-letter, die door zijn eenvoud voor de jonge kinderen geschapen lijkt te zijn. Bij letters gaat het echter niet om het bekijken van gestileerde tekeningen, maar om 'karakterherkenning' en het proces der herkenning verloopt niet altijd via de weg der eenvoud.

bad

Als we die lettervormen bekijken valt op dat ze zijn opgebouwd uit:

- spiegelsymmetrische, geometrische vormen (rechte lijn en cirkel)
- losse delen

Deze twee eigenschappen veroorzaken voor verschillende kinderen problemen. Kinderen in de eerste drie schooljaren hebben bij het schrijven vaak last van symmetrische verwisseling (spiegeling). Bekend is dat ze letters als bdpq door elkaar halen. Als we de daar gebruikte lettervormen bekijken is dat ook geen wonder.

Lezen of schrijven

Er is ook nog een type kind dat een extra probleem heeft met het lezen en schrijven, en dat is het dyslectische kind. Voor dit type kind komt er naast het 'spiegelen' nog een probleem bij.

Er zijn meerdere vormen van dyslexie, maar een belangrijk kenmerk in het algemeen is dat veel dyslectische kinderen moeite hebben met de 'volgorde'. Is het nu h u i s, of h i u s? Als je leest is dat geen probleem: het woord staat er al. Als je het schrijft wordt het moeilijker. Nu speelt het volgordeprobleem wél. 'Schrijven' is een wezenlijk andere actie dan 'lezen'. Bij schrijven moet zélf voor de volgorde gekozen worden. Bij lezen is dat niet het geval.

d b

o d b

De d is gespiegeld en levert een zuivere b op

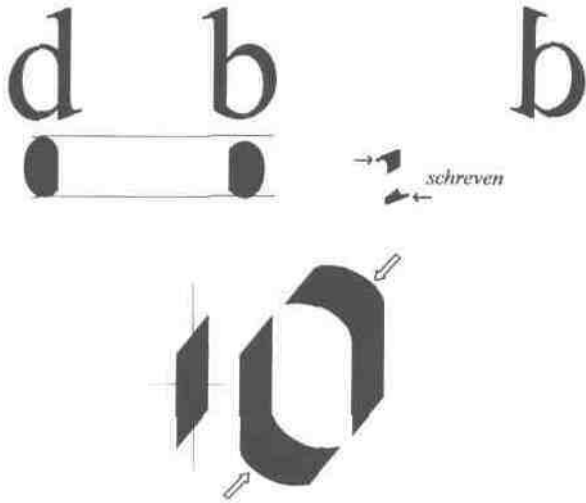
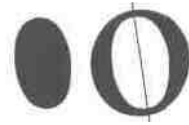
In het geval van symmetrische lettervormen menen we dat veel kinderen deze letters spiegelen. Maar er is nóg een benadering mogelijk: de losse onderdelen van de letter worden in volgorde verwisseld. Begint die b nu met een stokje of met een bolletje?!? Dat verergert het probleem voor schrijvende dyslectische kinderen nog eens. De ramp wordt nog groter bij 'stempelletters', die ook nog eens geroteerd kunnen worden en (van de onderkant) spiegelbeeldig bekeken.

Is het nu
h u i s, of
h i u s?

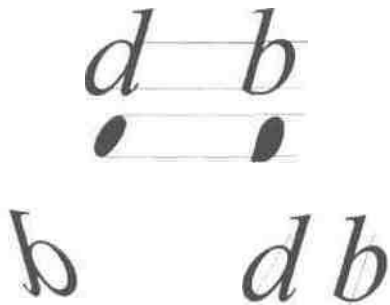
Als je het goed bekijkt zijn deze versimpelde letters eigenlijk helemaal niet geschikt voor de kleine kinderen. Ze zijn ervoor gemaakt om te worden verwisseld met een ander lid van de symmetrische twee- of vierling. Ook de letterpons, het gat in de letter helpt niet bij het discrimineren van de letter. Maken we gebruik van drukletters zonder 'schreven' (voetjes) en zonder duidelijk 'contrast' (dik-dun-verschil), dan hebben de kinderen er geen houvast aan.

Als de letter symmetrisch van opbouw is zullen veel kinderen erop uitglijden. Daarom zou in leesboekjes voor het aanvankelijk lezen veel beter gebruik gemaakt kunnen worden van letters zoals de Times New Roman. Hierin krijgen de letters hun maximale verschillen, zowel door de schreven (aantal en stand) als door de verschillende 'ponsen'. Dat

hoofdrol

komt doordat deze letters in principe met een 'kalligrafische' pen zijn opgebouwd. Deze pen heeft een beitelvormig uiteinde en een verticale strek die je hiermee maakt levert een parallellogram die nooit spiegelsymmetrisch is. Als je de streken buigt zijn de dikste delen diagonaal ten opzichte van elkaar geplaatst (zie pijlen). Zo ook de dunste delen. Een dergelijke letter is nooit te spiegelen. Ook de schreven staan dan tegen de schrijfrichting in.

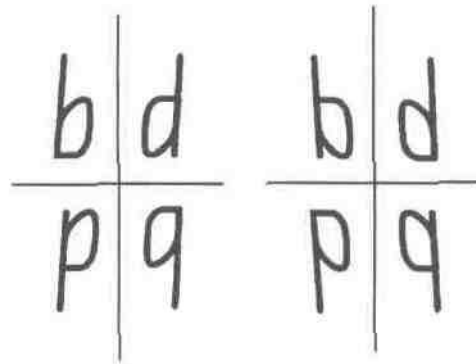
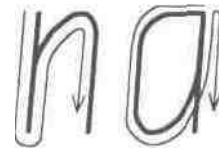
Nog minder is het spiegelen mogelijk met een Times New Roman cursief. Door de schuine stand van deze letter is het spiegelen 'tegen de schrijfrichting in' nog onnatuurlijker. Een aantal kenmerken van deze letters maken de verschillen nog eens groter. De ponsen zijn verschillend van vorm en hebben een verschillende hoogte en stand.

Blokletters

Dan zijn er nog de blokletters over die de leerkracht schrijft. We kunnen niet van iedereen vergen dat de leeswoordjes in groep drie gekalligrafeerd worden, ook al zou dat veel beter zijn voor de kinderen. Welke blokletters zijn dan wel geschikt? Dat zijn de blokletters die van asymmetrie gebruik maken. Ze waren indertijd, toen ze vanuit Engeland hier

werden ingevoerd bekend onder de naam 'skeletletter', omdat ze het geraamte vormden van de kalligrafische letter waar ze in voorkwamen. Deze hebben geen symmetrisch verwisselbare vormen:

Te zien is dat bij spiegeling de vorm 'vreemd' oogt en ook tegen de schrijfrichting ingaat. Bovendien sluit deze vorm

ook goed aan bij de schrijffletters die de meeste kinderen dan gaan leren lezen. Hij is een eenheid en wordt niet uit losse deeltjes opgebouwd. De bogen binnen deze letters hebben altijd een diagonale, asymmetrische stand. Er valt nu niets meer te spiegelen. Bovendien sluiten deze letters in hun asymmetrische traject veel beter aan bij het verbonden schrift. De b begint bovenaan en de d begint in het midden. Dat is voor het schrijven van de letters een duidelijk verschil. Daarom zouden cirkel- en ellipsvormige en uit losse delen opgebouwde blokletters niet aan jonge kinderen moeten worden aangeboden. •

Ben Hamerling is docent schrijven, handschriftontwikkeling en toetsenbordvaardigheidsontwikkeling aan de Mamix Academie te Utrecht en de Ipabo te Amsterdam. Tevens is hij docent aan de posthbo-opleiding tot Schrijfdocent van het Pedagogisch Schrijfcentrum te Amsterdam.

A. Baauw-van Vledder en E. van Dijk, Schrijven met zorg. Intro, Baarn 2000. ISBN 905574123 X.

Gerrit Noordzij, De staart van de kat. ICS Nederland 1995.

ISBN9073854024.

Gerrit Noordzij, De Streek. 1985. ISBN 9070002175.

A. van Engen, Schrijven als oefenvak. 7de of latere druk, Esstede, Heeswijk-Dinther 1998. ISBN 9074105084.

Chr. Kuipers en K. Weggelaar, Woordblinde kinderen. Staatsuitgeverij 1986. ISBN 9012050456.